

A SZELLEMI TŐKE ÉS AZ INNOVÁCIÓ KAPCSOLATA – A TUDÁSMENEDZSMENT SZEREPE A VERSENYKÉPESSÉGBEN

*THE RELATIONSHIP BETWEEN INTELLECTUAL CAPITAL AND
INNOVATION - THE ROLE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT
COMPETITIVENESS*

BÁCSI JUDIT PhD hallgató,

Szent István Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok
Doktori Iskola

BOGA-POHL PATRICIA PhD hallgató

Nyugat-magyarországi Egyetem, Széchenyi István Doktori Iskola

ABSTRACT

None of any small or medium business, not even an enterprise could question the necessity of innovation during their daily fight with competition. Changing customer needs, quality-sensitive markets, pressure by competitors and many other factors require continuous innovation and novelties. Catching up competitors and holding actual market position could be seen as hard missions, but definitely not impossible. Companies recently become to use a new and invisible resource, which has a never experienced value. This is called intellectual property or knowledge property, which used to be appear in companies as a part of innovation process.

This paper is supposed to give a comprehensive overview of Hungarian small and medium business innovation situation and possible development, focusing intellectual properties' and knowledge management's significance. The analyzes use previous researches, statistic reports (KSH) and studies as basis. The target is to analyze the Hungarian small and medium business sector ("KKV") potential chance in knowledge management for further development, its actual utilization level. By doing this, we would like to draw attention of KKV-s and other companies to potential in knowledge and its utilization.

1. Bevezetés

Az elmúlt évtizedek alatt bebizonyosodott, hogy a globális versenyben a siker egyik legfontosabb kulcsa az innovációban rejlik, és alkalmazásával a szegény, elmaradott országok is fejlett, versenyképes országokká válhatnak. A magyar gazdaság is abban az esetben tud stabil növekedési pályára állni, ha megfelelő szerepet

kap az innováció. Ez az értékteremtő folyamat hozzájárul majd ahhoz, hogy a nemzetközi versenyben sikereket érjünk el, és Magyarország a növekedés útjára lépjen.

A gazdálkodó szervezetek nyereség érdekében folytatott tevékenysége célját tekintve nem változott alapvetően az elmúlt időszakban, azonban az igény kielégítési folyamatban betöltött szerepük jelentősen módosult. A növekvő piaci és szervezeti méretek, a vállalati kiszervezésekkel és felvásárlásokkal járó tudásvándorlás, a szervezetek közötti és a szervezeten belüli hálószerű interakciók, az elektronikus üzletvitel terjedése valamint a társadalmi környezet változásának dinamikája mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a szervezetek életében egyre fontosabb szerepet töltsön be a tudás kezelése és hatékony felhasználása, amellyel komolyan foglalkozni kell. A szervezetek igénye egyre inkább nő a professzionális szellemi tőkével bővített szolgáltatások iránt. Látható, hogy a mai vállalatok piaci értékének nagyobb részét nem is a könyv szerinti értékük adja, hanem az egyéb „láthatatlan” értékek, mint pl. a szellemi- ill. tudástőke. A szellemi tőke a vállalat egész szervezeti működését képes dinamizálni.

A cikk rövid terjedelme nem teszi lehetővé sok számszerű adat ismertetését, ezért a tanulmányban inkább az összefüggésekre és megállapításokra helyeztük a fókuszpontot. A tanulmányban szereplő adatok megalapozásában korábbi kutatási eredményeinkre támaszkodtunk.

2. Innovációs tevékenység bemutatása

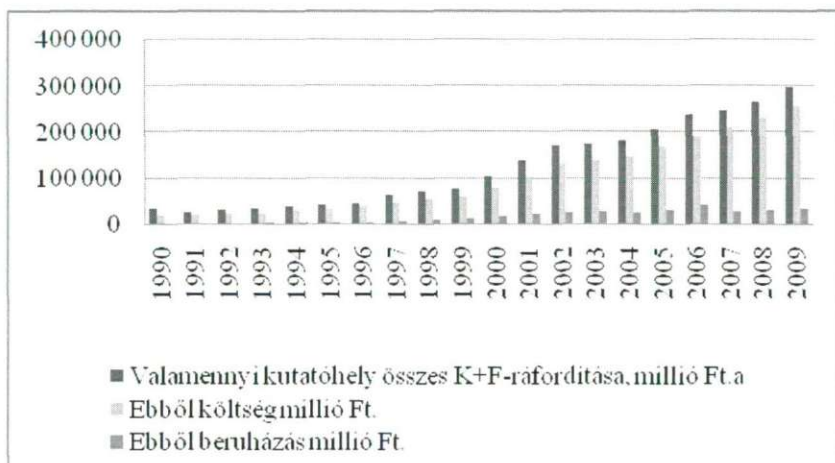
A magyar kkv szektor innovációs tevékenységét folyamatos hullám-hegy és hullám-völgy jellemzi, melyet csak tetőz, hogy az európai országok viszonylatában is jelentős a lemaradásunk.

Annak érdekében, hogy a magyar vállalkozások innovációba fektetett beruházásai hosszú távon megtérüljenek, stabil és kiszámítható környezetre van szükség. (Havas-Nyiri, 2007) Az elmúlt évek beruházási ráfordítás értékét vizsgálva (1. ábra) megállapítható, hogy jelentős változás nem történt e tekintetben. Némi növekedés ugyan megfigyelhető, de a növekedés nem kielégítő. 2007-ben például a beruházások összege 33%-kal csökkent, míg a költségek 11%-kal nőttek. Az összes ráfordításból 86,4%-ot (212,4 milliárd Ft) a K+F működési költségei tettek ki, 11,4%-ot (28 milliárd) a beruházások, a maradékot (5,3 milliárd) pedig az államháztartásból származó a megfigyelt kutató-fejlesztő helyeken kívül felhasznált pénzeszközök alkották. 2009-ben a K+F működési költségei 259 milliárd forintra változtak és a beruházásokra 35 milliárd forintot fordítottak. Ahhoz tehát, hogy a K+F tevékenység javulni tudjon, szükséges a beruházások részarányának javítása.

Magyarországon 2009-ben a gazdasági válság ellenére a kutatás-fejlesztési tevékenység a korábbi éveknél dinamikusabban fejlődött a rendelkezésre álló ráfordítás- és létszámadatokat mérve. Úgy tűnik, egyre több vállalkozás ismeri fel az innovációban rejlő lehetőségeket, és ezzel együtt a túlélés lehetőségét. Ami a ráfordítások GDP-hez viszonyított arányát (2. ábra) illeti 1990 óta a legmagasabb

arányt (1,15%) 2009-ben produkáltak, mely még mindig jelentősen alatta marad az EU lisszaboni stratégiájában megjelölt 3%-nak.

1. ábra: Kutatás-fejlesztés ráfordításai, beruházások
1. illustration: R&D expenses and investments

Forrás: saját készítés KSH adatokat alapul véve

2. ábra: K+F ráfordítás a bruttó hazai termék (GDP) százalékában
2. illustration: R&D expences in GDP percentage

Forrás: saját készítés KSH adatokat alapul véve

A K+F ráfordítások növekedésének üteme a hosszú távú tendenciát tekintve, az utóbbi években jelentősen felgyorsult. A változás átlagos üteme azonban nem egyenletes. Ha az innovatív vállalkozások megosztását tekintjük végig, akkor megállapítható, hogy az esetek kb. 50-60%-ban a nagyvállalatok járnak élen, míg őket követik 30-32%-kal a közepes, majd 15-17%-kal a kisvállalkozások. A magyar export, döntő többségét is a nagyvállalatok hajtják végre. A kvv szektor részese-dése kb. 20-25%-ot tesz ki. Ezen belül is leginkább középvállalkozások jelesked-nek, s csak őket követik a kisvállalkozások.

A nemzetközi összehasonlító adatok tanúsága szerint a magyar vállalkozások innovációs tevékenységének intenzitása messzemenően elmarad a legtöbb EU tag-országban mért szinttől. Az esetek többségében, ha a magyar vállalkozások inno-vációra adják a fejüket, jellemzően megállnak egy – általában termék – folyamat bevezetésénél, és akkor is leginkább a már másnál bevált stratégiákat és fejleszté-seket ültetik át saját vállalkozásukra formálva.

2.1. Innovációs nehézségek a vállalkozások életében

A magyar vállalati innovációkat, az akadályozó illetve az előmozdító tényező-ket már számos kutatás vizsgálta. Az esetek többségében az első helyre majdnem minden esetben a pénzügyi források hiánya valamint az innovációk magas költsége került. Ez összefüggésben áll a piaci lehetőségek hiányával, hiszen jelentősen korlátozza a megtérülést és így a finanszírozási forráshoz jutást. A vállalkozások drágán jutnak kölcsönökhöz, és lassan, nehezkesebb a külső tőke bevonása is.

A finanszírozási gondok és a szűk kereslet miatt a cégek nehezen tudnak a ked-vező megtérülés esélyével forrásokat szánni a kockázatos innovációkra. Bár pályá-zati és állami támogatások sok esetben rendelkezésre állnak, például a kockázati tőkebefektetők még hiányoznak a palettáról. (Pál, 2010).

A piacra lépés fontos korlátja még az állami beavatkozások hiánya a verseny élénkítésében, valamint az adminisztratív költségek magas szintje.

Problémát jelent továbbá, hogy hiányoznak a hosszú távú gazdaságfejlesztési stratégiák, és nincsen olyan TTI (Technológia, Tudomány, Innováció) politikai stratégia sem, mely összehangoltan működne. Ezt csak tovább tetőzi, hogy kiszá-míthatatlan a kormányzat szabályozása, valamint az, hogy nincsen meghatározott fejlődési irány melyet követni lehetne. Mindehhez hozzáadódik a K+F+I (kutatás–fejlesztés–innováció) folyamatok saját bizonytalansága és ezek a tényezők már együtt komolyan elgondolkoztatják a vállalkozásokat, hogy érdemes-e erőforráso-kat fektetniük a K+F+I tevékenységekbe.

Az innovációs tevékenységen tanakodó cégeknek tovább szegi a kedvét, ha a magyar pályázati rendszerre gondolnak. Az esetek többségében ugyanis bonyolult és szinte teljesíthetetlen pályázati kiírásokkal találkoznak a vállalatok, mely erő-sen korlátozza a versenyt. Az államnak komoly változtatásokat kell eszközölnie annak érdekében, hogy mindenki lehetőséget kapjon az innováció megvalósítására (Világ gazdaság (2011)).

Innovációt és K+Felképzelhetetlen szaktudás és „kooperáció” hiányában. Ami az EU-ban elfoglalt helyünket illeti a kooperáció tekintetében az átlagnál kedvezőbb a státuszunk, kivéve az államháztartási kutatóintézetek esetében, akik sajnos nem játszanak nagy szerepet a magyar K+F és innovációs tevékenységben. A kooperációs lista elején a beszállítók állnak, akikkel gyakori az együttműködés, őket követik a vevők, és csak ez után következnek a felsőoktatási intézmények és egyéb kutatóhelyek.

Magyarországon a vállalkozások, egyetemek/főiskolák és kutatóintézetek közötti együttműködés szerkezeti adottságai kedvezőtlenek, melynek egyik oka, hogy a vállalkozások keveset költenek külső K+F megbízásra, a K+F szervezetek pedig szétaprózottak, s egy jelentős részük inkább tudomány, mint innováció-orientált. (Havas-Nyiri, 2007). A kutatási területeket illetően, bár jelentős elmozdulás tapasztalható az elmúlt tíz évben, de kutatásaink az esetek többségében elaprózódnak és nem teremődnek meg a tudástranszfer feltételei. Az interszektoralis és nemzetközi kutatói mobilitás még alacsony szintű. Hiányzik az egyetemi, akadémiai háttér a megfelelő kutatói mobilitáshoz, valamint ahhoz, hogy a tehetséges magyar kutatók külföldről hazatérjenek. Ezen felül a kutatásokhoz szükséges műszerállomány is fejlesztésre szorul, hiszen még mindig jelentős a lemaradásunk a modern kutatási infrastruktúra területén. Magyarországon tehát alig figyelhető meg a szakemberek mozgása, állásváltogatása, ami a fejlett országokban a tudás terjedésének fontos formája (Borsi, 2004).

A tudás a vállalatok egyre fontosabb erőforrásává vált, ezért tudatos megoldásokkal kell törekedni a szervezeti tudásban rejlő lehetőségek hatékony kihasználására.

3. A szellemi tőke és a tudásmenedzsment hatása a vállalati versenyképességre

A személyes tudás, a szervezeti kultúra a szervezet intellektuális vagyontárgyai, a tudástőke megfoghatatlan kincs. Míg egy irodai számítógép besorolható a tárgyi eszközök közé (érték, amortizáció), addig a tudás az emberek elméjében keletkezik, amelyeket nemcsak dokumentumokban (amelyek nem is képesek visszaadni az adott szakember ismereteit, szakértelmét) őriznek a cégek, hanem a szervezeti rutin részeként, gyakorlati tevékenységekben és normákban beágyazódva jelenik meg.

A cégeknek nagyobb figyelmet kellene fordítaniuk az emberi tőkével kapcsolatos költségek növelésére is (amely nem jelenik meg a könyvelésben), és ezzel párhuzamosan a vállalati haszon teljes körű számbavételére, amely hozzájárulhat versenyképességük javításához. A cél elsősorban nem tudás birtoklása, egyértelműen az alkalmazotti tudás használata során kerülhet a vállalkozás versenyelőnybe a piaci társakkal szemben. A tudás kezelésére irányuló tevékenységeket többféle megoldással tudják támogatni: technológiai-informatikai, HR vagy szervezeti megoldásokkal.

Napjainkban a műszaki berendezések illetve szoftver eszközök beszerzése valamint használata általános, míg a tudáselemek a vállalatok számára kevésbé konk-

rétan meghatározhatóak, jellemezhetőek. Az alkalmazotti tudás, készség, képesség jelentős differenciáló tulajdonsággal bírhat egy vállalkozás esetében, amit a fel erősödött verseny tovább mélyített.

Minden szervezeti egység alapvető feladata, hogy megkeresse és maximálisan ki is használja a keretein belül felhalmozott ismereteket. Éppen ezért a lehetőségekhez mérten egyre több kkv vásárol új vagy jelentősen továbbfejlesztett árut, szolgáltatást, gépet, berendezést, számítástechnikai eszközt, gyártási, logisztikai, szállítási, terjesztési módszereket vagy technológiai és egyéb folyamatok támogatására szolgáló tevékenységeket. Ezeken kívül egyre elterjedtebb a szakirányú képzések, tréningek elsajátítása is melyre az EU támogatások is lehetőséget biztosítanak. A szervezési-szervezeti innovációt (minőségmenedzsment, ellátási lánc menedzsment, oktatás, képzés, emberi erőforrás fejlesztés, tudástőke, dolgozói motiváció növelése, Cafetéria, partnerség) illetően is változások tapasztalhatóak, hiszen napjainkban ennek fejlesztése is szinte elengedhetetlen. Mindezek mellett a marketing-innováció (értékesítés- ösztönzés, online marketing, benchmarking) is úttörővé vált, hiszen az értékesítés növelése érdekében, főleg egy vállalkozás indulásakor ez elengedhetetlen.

Az eljárásokra vonatkozó újításokban egyre nagyobb szerepet képvisel az együttműködés is, mely a tudás megosztásának fontos részét képezi. Bár kooperációs tevékenység úgyszintén a nagyvállalatoknál valósul meg leginkább,- akik egyetemek, főiskolák segítségét kéri a sikeres adaptáció érdekében-, de a várt eredményekhez képest még mindig elenyésző a számuk. A kkv-k jellemzően még a felső vezetés támogatásában, a magasan képzett alkalmazottak számában és a vevőkkel való szoros együttműködésben hisznek. Csak ezek után jöhet szóba más tanácsadók (főiskolák, egyetemek) igénybevétele (Pál, 2010).

Az innováció teljes folyamatát tekintve a kezdeti szakasz után azonban megnövekedik az interperszonális (pl. szakemberek közötti véleménycsere) kommunikációs csatornák jelentősége: az egyének leginkább az ezeken a csatornákon érkező információk alapján döntenek az adaptálás mellett, vagy ellen. (Csizmadia, 2009)

A tudás megszerzésének másik jelentős csatornái lehetnek a kutató-fejlesztő helyek, melyek száma nemzetközi összehasonlításban alacsonynak mondható Magyarországon. Az 1000 foglalkoztatottra vetített számuk alig haladja meg az OECD átlag felét (Havas-Nyiri, 2007). Bár számukban folyamatos növekedés figyelhető meg, jelentős a lemaradásunk az európai társainkhoz képest. A magyar vállalkozások a kutatók kicsivel több, mint egyharmadát foglalkoztatják teljes munkaidőben, mely arány jelentősen elmarad az OECD 50% fölötti arányától. A magyar kutatók elsősorban a kedvezőbb munkafeltételeket (anyagi biztonság, megfelelő használati eszközök) keresve mennek külföldre.

Ikujiro Nonaka és Hirotaka Takeuchi (1995) japán szerzőpáros az alábbiakban határozta meg a tudás keletkezésének, mozgási irányainak lehetséges módjait egy közösségen belül.

3. ábra: Nonaka-mátrix
3. illustration: Nonaka matrix

	Tacit tudás	Explicit tudás
Tacit tudás	Szocializáció	Externalizáció
Explicit tudás	Internalizáció	Kombináció

Forrás: Nonaka-Takeuchi (1995)

- Tacit tudásból tacit tudás: amikor egy személy közvetlen módon megosztja ismereteit egy másik személlyel, azaz közvetlen emberi kommunikáció.
- Explicit tudásból explicit tudás: amikor valaki a létező, dokumentált tudásból új, dokumentált ismeretet hoz létre.
- Tacit tudásból explicit tudás: amikor valaki rögzíti, ezáltal átalakítja személyes tudását explicit, dokumentált tudássá.
- Explicit tudásból tacit tudás: rögzített, dokumentált ismeretek felhasználása új összefüggések felismerése vagy ismeretek létrehozása céljából.

A tudásmenedzsment egyik elsődleges célja a tacit tudás előcsalogatása. A személyiségbe burkolt kimondatlan tudás a megfogalmazás (rögzítés, kodifikálás, rendszerezés) révén válik a másik ember számára információvá, amit aztán újra és újra hasznosítani lehet.

A tudástőke három alkotóeleme a következő:

- Emberi erőforrás (human knowledge assets), ez az alkalmazottak képességeit és tapasztalatait foglalja magába.
- Strukturális tudás (structural knowledge assets), ez a vállalat működésével kapcsolatos mintákat, eljárásokat, módszereket takarja.
- Piaci tudás (market knowledge assets), ez a vállalat termékeit, szolgáltatásait, illetve az ügyfelekkel, partnerekkel és szállítókkal kialakított kapcsolatokat és azok minőségét jelenti.

A tudásmenedzsment gyakorlati hasznosítása több ponton tetten érhető a gazdaságban. Az a társaság, amelyik naprakész ismeretekkel bír a partnerek és a versenytársak termékeiről és szolgáltatásairól, képes nyomon követni elemzésekkel a vásárlói elégedettséget és igényeket, jobb piaci kilátásokkal rendelkezik versenytársainál.

A vállalkozás számára elsődleges fontosságú, hogy a piacon új fogyasztókat keressen, illetve olyan innovatív terméket vagy szolgáltatást fejlesszen ki, melyhez az alkalmazottai tudására épülő szellemi erőforrásokat hasznosítani tudja. Ezek a kompetenciák a gyors reagálás eszközével az üzleti folyamatai és minőségi változások folyamatos követésére teszi alkalmassá.

Ezeket a szakembereket tudásmunkásoknak is nevezhetjük, ők a tudásukat folyamatosan megújítani képes szakértők, a hozzáadott értéket termelik, és a menedzsment részéről a korábbiaktól eltérő motivációs megoldásokat igényelnek. Napjaink-

ban előtérbe került a hasznosításuk, ennek innovatív módja az ún. tudásintenzív szervezetekkel való kapcsolattartás. Ezek újszerű vezetési-szervezési megközelítést igényelnek, mivel alkalmazottai tudást értékesítenek más vállalatok számára.

Napjainkban számos információtechnológiai eszköz támogatja a vállalatok ilyen jellegű kezdeményezéseit, ilyen értelemben azt mondhatjuk, hogy a tudásmenedzsment olyan szoftverek és szolgáltatások használatát jelenti, amelyek növelik egy vállalat termelékenységét azáltal, hogy összegyűjtik és megosztják a megfelelő tudást a megfelelő emberek között, és mindezt a megfelelő időben teszik.

„A gazdasági szereplőket már információszolgáltatási tevékenységükben is az önérték vezeti. ...Az hogy, ki, mikor, milyen célból, milyen pozícióból szolgáltatotta, publikálta az információt legalább olyan fontos, mint maga az információ. A gazdasági információk „önbeteljesítő jóslat”-ként funkcionálnak, így egy peszsimista adat kedvezőtlen folyamatokat indukálhat. Ez utóbbi különösen igaz a pénzügyi folyamatok vonatkozásában” (Pappné, 2010).

4. Összefoglalás, következtetések

A vállalkozások egyetlen kilábalási esélye a hazai tudás-tartalom növelésében, azaz a K+F és innováció fejlesztésében keresendő, valamint a hazai kkv szektor támogatásában. A felzárkózás esélyét csökkenti az a tény, hogy Magyarországon alacsony a K+F-re és innovációra fordított ráfordítások nagysága, és kevés a beruházások száma is. Ehhez sok tényező hozzájárul (lásd: állam szabályozási környezetének gyors és kiszámíthatatlan átalakulása, pénzügyi nehézségek stb.). A magyar vállalkozások fejlődésük és innovációs tevékenységük útjában olyan külső problémák állnak, mint például a finanszírozási források hiánya, bürokrácia, magas adóterhek, feketegazdaság, korrupció, külföldi tulajdonú cégek kedvezményei miatti versenyhátrány és a gazdasági bűncselekményekkel, körbetartozásokkal, szándékos csődökkel kapcsolatos eljárások, mely nem csoda, hogy akadályozza működésüket és terjeszkedésüket. Ezen kívül olyan belső tényezők is hátráltatják őket, mint például a kkv átfogó stratégiai tervek, külpiaci ismeretek, modern vezetési- szervezési ismeretek, nyelvismeret hiánya, mely gátolja őket a külföldi piacok felé nyitásnál, nem végeznek a versenytársakkal kapcsolatos elemzéseket sem valamint, sok esetben a vezetés nem megfelelő hozzáállása.

A vállalkozások innovációs tevékenységének beindításához azonnali változtatásokra van szükség, melyben nagy szerepe van a szervezeti kultúrának, és ezzel együtt a tudásmenedzsmentnek. A cél az, hogy globális piacon versenyképes vállalatokat és termékeket hozzunk létre, hatékony nemzeti K+F és innovációs intézményrendszer működjön, innovatív munkaerővel rendelkezünk, innovációt ösztönző gazdasági és jogi környezetet alakítsunk ki, valamint el kell érni, hogy a vállalkozások merjék befogadni az innovációt és helyezték előtérbe azt a siker érdekében.

A versenyképességünk megőrzéséhez mind több tudományos és technológiai területen kell magas szintű tudást megszerezni, és ezeket az ismereteket új, piac-
képes termékekben, szolgáltatásokban megjelentetni.

A magyar gazdaságnak és társadalomnak tehát az innováción és tudáson alapuló, új minőségű fejlődési pályára kell lépnie. Arra kell törekedni, hogy Magyarország innovatív és tudás-intenzív tevékenységgel, a lehető legnagyobb hozzáadott értéket termelő szinten kapcsolódjon be a világgazdaságba. A tartós fejlődés csak innovációt ösztönző környezetben valósulhat meg.

Fontos, hogy odafigyeljünk és segítsük a kkv szektort, mely nemcsak a foglalkoztatásból veszi ki részét, hanem a magyar gazdaság hajtómotorja is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bácsi Judit-Dr. habil Takács István- Dr. Takácsné dr. habil György Katalin (2011): A magyar kis- és középvállalkozások innovációs attitűdje, Sopron
- Borsi Balázs (2004): A vállalatok és a kutatóhelyek közötti kapcsolatok innovációs hatása Magyarországon, kézirat
- Csizmadia Zoltán (2009): Együttműködés és újítóképesség: Kapcsolati hálózatok és innovációs rendszerek regionális sajátosságai. Budapest, Napvilág Kiadó. 254 pp.
- EIS (2008): European Innovation Scoreboard 2008. Comparative Analysis of Innovation Performance. European Commission DG for Enterprise and Industry. Pro Inno Europe. Letölthető: www.proinno-europe.eu Letöltve: 2011.május 25.
- Eurostat (2009): Quality in the focus of innovation. First results of the 2006 Community Innovation Survey. Eurostat, Statistics in focus 33/2009
- Havas Attila (2007): A vállalati K+F és innovációs tevékenységek ösztönzésének lehetőségei Magyarországon. Tudomány-és Technológiapolitikai, Versenyképességi Tanácsadó Testület (letölthető: <http://econ.core.hu/file/download/havas/vallalatik+f.pdf>)
- Havas Attila- Nyiri Lajos (2007): A magyar nemzeti innovációs rendszer. (letölthető: www.nih.gov.hu/nemzetkozi-tevekenyseg/oced.../magyar-nemzeti)
- Némethné Pál Katalin (2010): Innovációs tevékenység mérése a magyar vállalatoknál. Budapesti Corvinus Egyetem
- OECD (2005): Oslo Manual. 3rd Edition. OECD-European Commission. Letölthető: <http://www.nkth.gov.hu/hivatal/elemzesek-hatteranyagok/oced-oslo-kezikonyv> Letöltés ideje: 2011.május 30.
- Nonaka, I. - , Takeuchi, H. (1995): The Knowledge-Creating Company - Hy - How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation. Oxford University Press, Inc., USA
- Pappné Nagy Valéria (2010): A magyar gazdaság transznacionalizálódási folyamata 1989-2009, Ph.D értekezés, NYME, Sopron
- Salamonné Huszty Anna (2006): Magyarországi kis- és középvállalkozások életútjának modellezése. Competino. V. 1. 59-76 pp. Letölthető:

(<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/does/hun/xftp/stattukor/regiok/orsz/gyorvallinnov.pdf>)

Takács-György Katalin- Takács István (2011): Global Challenges and Local Answers by the SMEs in the North Hungarian Region– Role of Strategic Thinking. The International Conference Small and Medium Sized Enterprises in a Globalized World, 5th edition. Conference proceedings. pp. 7-19.

Világgazdaság (2011): Felpörög az innovációs piac- 2011. május 10., kedd

http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius/ius2010-cp_hu.pdf Letöltés ideje: 2011. június 2.

MKIK Brüsszeli EU Képviselőtársaság hírlévele www.mkik.hu/download.php?id=9209
Letöltés ideje: 2011. május 25.

http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/tajani/hot-topics/innovation-union/index_hu.htm

<http://tudasmenedzsment.wordpress.com/2010/11/07/1-miert-fontos-a-vallalatok-szama-ra-a-tudas-menedzselese/> Letöltés időpontja: 2012.május 5.